

NÉHÁNY ADALÉK K. NÉMETH ANDRÁS
 ELLENFORRADALOM ÉS VÖRÖSTERROR – TAMÁSI 1919
 CÍMŰ TANULMÁNYÁHOZ*

Érdekes és adatokban gazdag tanulmányban mutatta be K. Németh András az 1919-ben, a Tolna megyei Tamásiban lezajlott „ellenforradalom”, majd a vörös, illetve a fehér megtorlás történetét.

Írását néhány adalékkal, kiegészítéssel szeretném teljesebbé tenni.

A tanulmányban többször is említett gróf Zay Dezső Elemér századossal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy sem gróf, sem százados nem volt. A korabeli dokumentumok és hivatalos honvédségi névkönyvek tanúsága szerint 1905. augusztus 18-án, 1905. szeptember 1-jei ranggal (4. rangszám) avatták hadapród-tiszthelyettessé Zay Dezső Elemért a szegedi magyar királyi 3. honvéd huszárezredhez a nagyváradai magyar királyi honvéd hadapródiskolából. 1906. november 1-jével hadnaggyá nevezték ki, majd 1910. január 1-jével kivált a tényleges szolgálatból. 1911. január 1-jével számvivői próbaszolgálatra vonult be és 1911. október 11-ig teljesített próbaszolgálatot. A próbaszolgálat során mutatott teljesítménye alapján nem vették hivatásos állományba. 1911. október 12-e és 1913. november 30-a között nyugállományban volt, majd 1914. november 11-ig díjnokként dolgozott. A világháborúban 1914. november 12-től teljesített katonai szolgálatot a magyar királyi 1. honvéd huszárezredben, csapattiszti beosztásban. A főhadnagyi rendfokozatot a háború éveiben érte el. A korabeli feljegyzések szerint 1919. augusztus 12-én találták meg a Sió bal partján a holttestét, egy kastéllyal szemben. „Az elhalálozás körülményei ismeretlenek.”

Halálát követően özvegye (Várady Erzsébet [Györgyfalva, 1874. december 26. – ?]) – akivel, mint elvált férfi, 1914. január 4-én Péccett kötött polgári házasságot – 1921-től kezdődően rendszeresen benyújtotta kérelmét az özvegyi nyugdíj „elnyerésére” – a Honvédelmi Minisztérium minden esetben a kegydíj odaítélése mellett foglalt állást –, illetve segélyre. 1923. augusztus 21-én a pénzügyminisztérium a kegydíj iránti kérelmét még elutasította, mondván, keveset éltek együtt elhalálozott férjével, illetve az özvegy koránál és betegségénél fogva nem tekinthető munka- és keresőképtelennek. Az ismételt kérelmek nyomán az özvegy – aki szintén soha nem használta a grófi címet kérelmeiben, névaláírásakor stb. – végül is kegydíjat kapott. 1925 júliusától a kegydíj összege a mindenkori főhadnagyi nyugdíj 80 százalékát tette ki, akkor az összegszerűen 578 000 koronát jelentett. Egy 1933. június 26-i döntés nyomán Zay Dezső Elemérné kegydíja özvegyi nyugdíjra „módosult”, visszamenőleges hatállyal 1930. május 1-jétől. A Budapest III. Zsigmond u. 70. III. 6. szám alatt élő özvegy 1925-től kezdődően minden évben szerény segélyben is részesült. Nyugdíja 1942-ben 72,90 pengő volt, melyhez 41,30 pengő lakáspénzt is kapott. Az ugyanazon esztendőben a kiutalt segély összege 60 pengő volt.¹

* Kommentár 2009/2., 71–86.

¹ Az ügy – különböző években keletkezett – iratait lásd Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 4. osztály Általános 1931 (Özvegy Zay Dezső Elemérné név alatt).

A Tamásiban történt kivégzések – 1919. augusztus 18. – kapcsán a katonai igazságszolgálati hatóságok Moletz Sándor tartalékos főhadnagy – más adatok szerint tényleges főhadnagy – dombóvári lakos feljelentése nyomán indítottak eljárást. Moletz Sándor a Tamásiban 1919. augusztus 18-án 4 óra 35 perckor (minden bizonnyal a délutáni időszakról van szó – Sz. S.) – szerinte ártatlanul – kivégzett bátyjának (Moletz Géza) kívánt igazságot szolgáltatni.² A törvénytelen kivégzésekért – Moletz Sándor szerint – tapolylucskai és kükemezei Bánó Kálmán őrnagyot (Osztopatak, 1877. április 25. – Szombathely, 1945. március 21.) terhelte a felelősség.

A katonai igazságszolgálati hatóságok megállapítása szerint a Katonai büntetőtörvénykönyv 413. §-ába ütköző gyilkosság³ büntetést követte el azzal, hogy 1919. augusztus 18-án Tamásiban „Mint egy tiszt kiállítására parancsnok több kommunista bűncselekménnyel terhelt terroristát kivégeztetett”.⁴ A lefolytatott eljárás iratai nem maradtak fenn, így nem ismeretes, hogy milyen ítélettel sújtották Bánó Kálmánt. Amit tudni lehet: Bánó Kálmán – akkor már – alezredes az 1920. december 24-i kegyelmi határozat alapján 1921-ben kegyelemben részesült.⁵ Katonai pályafutását nem befolyásolta a „Tamási-ügy”. Címzetes altábornagyi rendfokozatot ért el, és az elsők között avatták vitézzé. Katonai szolgálata mellett 1921. május 22-e és 1944. május 13-a között az 1. számú Vitézi Törzsszék törzskapitánya is volt.⁶

Szakály Sándor

² Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1921. 13. osztály 15.454 alapszám.

³ A gyilkosság meghatározását lásd: *A katonai büntető és fegyelmi fenyítőjog kézikönyve*, összeáll. Pap Kálmán, Grill, Budapest, 1888, 77–78; illetve *Szolgálati szabályzat a magyar királyi honvédség számára. Első rész. Az 1875. évi Szolgálati Szabályzat második kiadása*, Pallas, Budapest, 1902, 403–404 (Hadiczikkek, XXVII. czik). A gyilkosságban bűnösnek talált személy esetében a legsúlyosabb büntetés kiszabása volt „kötelező”: „A közvetlen gyilkos és az, ki a gyilkosságot megrendelte, kötélt általi halállal [...] büntetettik.”

⁴ Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1921. 13. osztály 26.242 (Az irat a Honvédelmi Minisztérium 1921. Elnöki 8. osztály iratai között található.)

⁵ Uo.

⁶ Bánó Kálmánt a budapesti cs. és kir. gyalogsági hadapródiskola elvégzését követően 1896. augusztus 18-án avatták hadapród-tiszthelyettesé a cs. és kir. 14. gyalogezredhez, ahol csapatvisztai beosztásokban szolgált. 1907. november 1-jével a cs. és kir. 62. gyalogezredbe helyezték át, majd a pozsonyi magyar királyi 13. honvéd gyalogezredben szolgált. A világháborúban század-, zászlóalj- és csoportparancsnoki beosztásokat töltött be. 1918. január 1-jével soron kívül őrnaggyá nevezték ki. Katonai teljesítményéért számos magas kitüntetésben részesült. Aktív résztvevője volt az ellenforradalmi mozgalmaknak Bécsben és Szegeden. 1919 júliusában a Nemzeti Hadsereg „Harcászati csoportparancsnokság IV. zászlóaljának” lett a parancsnoka. 1920. március 1-je és 1921. augusztus 31-e között a Moson vármegyei katonai parancsnokságnál teljesített szolgálatot különleges megbízatásban. 1921. szeptember 1-je és 1922. március 31-e között zászlóaljparancsnok-helyettes, illetve parancsnok – Magyar királyi I. számú országos csendőrtartalek zászlóalj –, majd azt követően 1924. július 27-ig az „Egysített csendőriskolák” parancsnoka. 1924. július 28-tól 1926. augusztus 31-ig a magyar királyi 4. honvéd gyalogezred parancsnoka. 1926. szeptember 1-je és 1927. augusztus 4-e között a 3. vegyesdandár közigazgatási vezetője, majd a III. testnevelési kerület felügyelője. 1933. március 1-jével került nyugállományba. 1919. december 17-ével, 1919. május 1-jei ranggal alezredes, 1921-ben, 1920. szeptember 1-jei ranggal ezredes. 1927. november 1-jével lett tábornok, és 1935. május 23-án „kivételesen és kegyelemből” címzetes altábornagyi kinevezést kapott az államfőtől.